

Kadınların Kahve Konulu Akademik Çalışmalardaki Temsiline Sosyolojik Bakış: Bibliyometrik Haritalama ile Görsel Bir Keşif

Songül Çilem KAYA

Antalya Belek Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü

scilemkaya@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7044-0605

Geliş tarihi / Received: 07.06.2024

Kabul tarihi / Accepted: 26.08.2024

Öz

Kahve yetiştirici bölgelerden ticaretle tüm dünyaya yayılan kahve, kolonizasyon, sömürgecilik ve köleleştirme aracılığıyla yakın tarihte başlayan sürdürülebilir kalkınma girişimleri ve sertifikasyon sistemleri ile birlikte sebep olduğu eşitsizliklerin önleyici ve giderici aktörü olarak rol oynamaktadır. Bu çalışma kapsamında uluslararası alanyazında “kahve” ve “kadın” anahtar kelimeleri ile bağlantılı çalışmaların görsel haritalama tekniği ile bibliyometrik analizinin yapılması amaçlanmıştır. Anlamı, hazırlanışı, tadı ve hatta yapısı dahi değişen, tüketim alışkanlıklarını dönüştüren kahvenin alanyazında “kadın”lar söz konusu olduğunda nasıl işlendiğini inceleyen bu çalışmada; kadın olgusunun genellikle katılımcı ve örneklem gruplarında kendisine yer bulduğu tespit edilmiştir. Özellikle kadını merkezine alarak gerçekleştirilmiş çalışmaların ise sayıca az olduğu keşfedilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; incelenen çalışmalarda ortak yazarlıkta Brustad; ortak yazarlıkta ülke olarak Almanya, Güney Amerika ve İspanya; en fazla birlikte kullanılan anahtar kelimelerde cinsiyet, güçlendirme ve sigara içme anahtar kelimeleri; en fazla atıf alan ve bibliyometrik eşleşmede en fazla eşleşen dergilerde Journal of Development Studies; en fazla atıfa sahip yazar olarak Lyon; en fazla atıfa sahip ülke olarak Amerika Birleşik Devletleri; bibliyografik eşleşmede öne çıkan makalede Meemken (2018); bibliyografik eşleşmede öne çıkan yazar olarak Brustad ve son olarak ortak yazarlıkta öne çıkan yazarın ise Quisumbing olduğu tespit edilmiştir. Gelecekteki araştırmalar, kahvenin üretildiği ve ticaretinin yapıldığı bölgelerde yaşayan kadınlar üzerinde kahve tüketiminin etkisini araştırmaya öncelik vermelidir.

Anahtar kelimeler: Kahve, kadın, toplumsal cinsiyet eşitliği, bibliyometrik analiz, VOSviewer

A Sociological Perspective on the Representation of Women in Academic Studies of Coffee: A Visual Exploration with Bibliometric Mapping

Abstract

Coffee, which spread through trade from coffee-growing regions all over the world, was a tool of colonization, colonialism and enslavement, but with the recent sustainable development initiatives and certification systems, it plays a role as a preventive and remedial actor of the inequalities it causes. This study aims to conduct a bibliometric analysis of the studies related to the keywords “coffee” and “women” in the international literature, using the visual mapping technique. In this study, which examines how coffee, whose meaning, preparation, taste and even structure have changed and transformed consumption habits, is treated in the literature when it comes to “women”, it was found that the phenomenon of women is generally found in the participant and sample groups. It has been noted that the number of studies carried out specifically with women in mind is small. In addition, in the analyses carried out with the VOSviewer program, which allows the use of the visual mapping technique, Brustad as co-author; Germany, South America and Spain as co-author countries; gender, empowerment and smoking as the keywords that occur most frequently together; Journal of Development Studies as the most cited and bibliometrically matched journals; Lyon as the author with the most citations; United States as the country with the most citations; Meemken (2018) as the prominent article in bibliographic matching; Brustad as the prominent author in bibliographic matching, and finally Quisumbing as the prominent author in co-authorship. In light of these findings, the majority of studies on the relationship between coffee and health have focused on the medical field. Future research should prioritize investigating the impact of coffee consumption on women residing in regions where coffee is produced and traded.

Keywords: Women, coffee, gender equality, bibliometric analysis, VOSviewer

Giriş

Günümüzdeki anlamı her ne kadar sosyolojik bağlamda tüketim nesnesi ve kendini ifade etme biçimine dönüşmüş olsa da kahve, tarihsel gelişiminde birçok alanla ilişkili olmuş, ticaret yollarının gelişmesine ve dini ritüellerin yapılmasına katkıda bulunmuştur (Kaplan, 2011, s. 19). Mitlerle, hikayelerle ve toplumsal anlatımlarla gelişen ve kültürel bir miras haline gelen kahve, küreselleşme ve neoliberal politikalarla birlikte kültürel ve geleneksel özelliklerini kaybetmiş kapitalist bir ürün haline gelmiştir. Böylelikle sunulduğu mekân, ortam ve satın alan kişinin kimlik ve kendini ifade etme aracı olarak kahveyi konumlandırmasına göre anlamı değişen bir olgu haline gelmiştir (Taştan, 2009, s. 82). Bu değişim ve dönüşümün arka planında dün-

yada kahve yetişen bölgelerde zor koşullarda ve kısıtlı imkanlarla işletilen kahve çiftliklerinin önemi büyüktür. Kahvenin sömürgeler tarihindeki rolünün izlerini taşıyan Güney Amerika, Afrika ve Uzak Doğu kahve çiftliklerinde kadın ve çocuk işçilerin çalıştığı bilinmektedir. Özellikle Adil Ticaret, Organik Ürün, Hayvan Dostu ve UTZ (Yağmur Ormanları) sertifikası gibi uygulamalar ile birlikte sürdürülebilir kahve tarımı ve ticaretini geliştirmeye yarayan uygulamaların bulunduğu bilinmektedir (Morris, 2021, s. 209-210). Bu uygulamalar kahve çiftliklerindeki gelir ve mülk eşitsizliklerinin yanı sıra, eşit işe eşit ücret, beslenme, hijyen, anne-çocuk sağlığı, eğitim olanaklarının geliştirilmesi gibi alanlarda iyileştirme ve geliştirme çalışmalarından oluşmaktadır.

Kahvenin yetiştiği ve ticaretinin yapıldığı ülkelerin sömürge geçmişi olması, üçüncü dünya ülkesi adı ile anılan ülkeler arasında yer almaları ve temel ihtiyaçlar düzeyinde yoksullukla karşı karşıya olmaları kahveyi bu bölgeler için paha biçilemez kılmaktadır. Kırılğan ekonomik ve sosyolojik yapıya sahip olan bu bölgelerde yaşayan kadınlar ayrımcılıkla, hak mahrumiyetine sebep olan durumlarla ve benzeri olumsuz deneyimlerle karşı karşıya kalabilmektedirler. Dolayısıyla kahve özelinde gerçekleştirilen çalışmaların çoğunlukla kahve çiftlikleri ile ilgili olduğu tespitine bakıldığında (Chiputwa ve Qaim, 2016; Lecoutere ve Chu, 2023; Matthys vd., 2024; Meier zu Selhausen, 2016; Palacios vd., 2023) bu alanda kadının güçlenmesi, cinsiyet eşitliği ve sürdürülebilir kalkınma odaklı akademik ve sektörel çalışmaların artırılması elzemdir. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında kahve üretiminden ticaretine, sunumundan tüketimine dek uzanan süreçte kadınların yer aldığı kahve endüstrisinde kadınların konumunun akademik çalışmalara yansımaları tespit etmek amaçlanmaktadır.

Alanyazın

Kahve öncesi devirlerde kafein kaynağı Çin’de tüketilen çay bitkisinin yapraklarıyken milattan sonra 575 dolaylarında Çoban Kaldi’nin kahve meyvelerini keşfetmesi ile birlikte kafein gerçek anlamda yaşamın bir parçası haline gelmiştir (Garipoğlu ve Kuyrukçu, 2009, s. 110). Kahve, 11. yüzyıla dek meyvesi kaynatılarak içilen, tıbbi amaçlarla ya da besinlere eklenerek kullanılan bir meyve olarak bilinmiş, çekirdeğinin kavrulup sonrasında pişirilerek içilmesi ise 11. yüzyıl dolaylarında Arap Yarımadası’na ulaşmasından sonra olmuştur (Garipoğlu ve Kuyrukçu, 2009, s. 110-111). Kahvenin günümüzdeki şekliyle kullanılmaya başlanmadan öncesinde kurutulup öğütülerek elde edilen un ile *peksimet* adı verilen bir ekmek yapımında kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca meyve olarak direkt tüketildiği, bir bütün halinde kaynatılarak

suyunun içildiği de kahve tüketiminin tarihsel gelişiminde ulaşılabilen bilgiler arasında yer almaktadır (Demir, 2014, s. 1-2). *Kahve* adının Arapça *kahwa* kelimesinden türediği ve bu adın Etiyopya’da kahvenin yetiştiği *Caffa* bölgesinden esinlendiği iddia edilmektedir. Bunun yanı sıra kahvenin Etiyopya Caffa’dan Yemen’e Ali ibn Ömer eş-Şâzeli tarafından getirildiği de tarihsel anlatılar arasında yer almaktadır (Şar, 2012, s. 39). Kahvenin zindelik ve canlılık verme özelliğiyle birlikte dini ritüellerde sufilerin yoğunlukla bu meyveyi kullandıkları da bilinmektedir (Demir, 2014, s. 3). Tüm bu ilgi ve rağbet sonucunda kahve tıpkı günümüzde de olduğu gibi İslam toplumunda ilişkileri şekillendirme gücüne sahip, statü göstergesi konumuna ulaşmış ve hazırlığından sunumuna dek uzanan her aşamasının ritüeller ile geliştirildiği sosyolojik bir olgu haline gelmiştir (Demir, 2014, s. 4). Öyle ki kahve sunumu ve ritüelleri özellikle Osmanlı dönemine atıfla resmedilmiş, kadınlar ve kahve gibi bu sanat eserleri içerisinde kendilerine yer bulabilmişlerdir. Bu tablolardan en bilinenlerden biri Amadeo Preziosi’nin *Bir Fincan Kahve* tablosudur (Harmankaya, 2015, s. 768). Baptiste Vanmour’un *Kahve İçen Türk Kızı* tablosu ise bir diğer kahve ve kadının resmedildiği eserlerdendir (Harmankaya, 2015, s. 778). Fakat kadının özellikle kamusal alandaki yeri ve toplum tarafından atfedilen cinsiyet rolleri sebebi ile bu alanda göz ardı edildiğini ifade etmek mümkündür. Örnek vermek gerekirse Çetin’in (2014) İtalya’daki askıda kahve uygulaması ile Osmanlıdaki sadaka taşı ve günümüzde hala devam etmekte olan askıda ekmek uygulamasını karşılaştırdığı bir çalışma alanda dikkat çekmektedir. Askıda ekmek ve askıda kahve gibi uygulamaların aynı yardımlar olması dolayısı ile sadaka taşı uygulaması kadar yararlı olmadığı savunulduğu çalışmada *çocuğunun isteğini yerine getirecek, eşine bir demek çiçek götürecektir* kişi olarak bir *baba* tasviri yapılmıştır (Çetin, 2014, s. 11). Bu tasvirin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından kadının erkeğe göre

müdahil olduğu alanların ve yetkilerinin kısıtlı olduğuna yönelik yerleşmiş söylemin temsili olduğu ifade edilebilir.

Kahve ile ilgili gerçekleştirilen ilk çalışmalar uluslararası alanyazın dikkate alındığında sağlık bilimleri alanı ile ilişkili olarak ele alınmıştır (Qi ve Li, 2013; Urponen vd., 1988). Kahve sağlık bilimleri alanında genellikle kalitesiz uykuya etki eden unsurlar arasında görülmektedir (Urponen vd., 1988, s. 447). Bunun yanı sıra aşırı kahve tüketiminin Parkinson hastalığını tetiklediği de yapılan çalışmalarla bulgulanmış sonuçlar arasındadır (Qi ve Li, 2013, s. 8). Dolayısıyla kadın ve kahve konulu çalışmaların ilk örneklerine bakıldığında kadınlar örneklem ve katılımcı gruplarında yer alan araştırma unsuru olarak öne çıkmaktadırlar. Bunun dışında kadın ve kahve ile ilgili çalışmaların yoğunlaştığı bir diğer alan ise kahve tarımıdır (Chiputwa ve Qaim, 2016; Illien, 2024; Lecoutere ve Chu, 2023; Lyon vd., 2010; Matthys vd., 2024; Meier zu Selhausen, 2016; Palacios vd., 2023). Bu noktada kadınlar araştırma unsuru olmaktan çıkıp araştırılan özne konumuna gelebilmişlerdir. Kahve tarımı ile ilgili ilk araştırmalar arasında Lyon vd. (2010) çalışmalarında kahve çiftliklerinde cinsiyet eşitliği, Clery (1991) ve Hall (1993) çalışmalarında kahve sunumunun mesleki olarak *kadınsı* değerlendirilmesi, Singh (1995) çalışmasında ise kadınların bir sosyalleşme aracı olarak kahve tüketiminde kendilerine eşlik edecek kişilerin seçimlerine dair yargıları gibi konuları ele almışlardır. Böylelikle kadınlar kahve konulu çalışmalarda deneyimleri araştırılan veri sağlayıcı unsur olmaktan öteye geçerek araştırma konusunun kendisiyle bağdaştırılmışlardır.

Kadınları merkezine alan sağlık bilimleri alanı dışındaki kahve ile ilgili ilk çalışmalardan biri propaganda ve kahve mitini ele alan Clery'nin (1991) çalışmasıdır. Bu çalışma kapsamında kamusal alanda kadının yeri araştırılmış ve bu alanlardan kadının dışlandığı sonucuna ula-

şılmıştır (Clery, 1991, s. 169). Bu çalışmanın önemli sonuçlarından biri, modern toplumsal düzenin kahvehane ve benzeri kamusal alanlarda temellerinin atıldığı ve bu temellerde kadına söz hakkı tanınmayıp kahve sunumunda bir hizmet unsuru olarak kategorize edildiği gerçeğidir (Clery, 1991, s. 176-177). Kahve sunumunun *kadınsı* bir iş olarak tanımlanması sonraki çalışmalarda da karşılaşılan bir olgudur (Hall, 1993, s. 329). Alanda kahve ve kadınla ilgili gerçekleştirilen bir diğer çalışma ise kadınların fiziksel ve maddi özelliklerine göre hangi erkeklerle sohbet edip kahve içtiği ve hangi tip erkekler ile evlendikleri üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma kapsamında kadınların kahve ve sohbet için erkeklerin gelir düzeyleri ve görüntüleri bağlamındaki kriterlerinin evlenme niyetinde oldukları erkeklere oranla daha düşük düzeyde etkili olduğu tespit edilmiştir (Singh, 1995, s. 1098). Kahve tüketim alışkanlıkları bağlamında gerçekleştirilen çalışmalar da dikkat çekmektedir. Kanada'da içecek tüketimi üzerine gerçekleştirilen bir çalışmada 50 yaş ve üzerindeki erkeklerin su yerine kahveyi daha çok tercih ettikleri, kahve ve kafein tüketim oranlarının kadınlara göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Garriguet, 2008, s. 24). Son olarak kahve markalarına bağlılık ile kurumsal sosyal sorumluluk anlamında müşterilerin gönüllülüğünü araştıran bir çalışmada ise kadın ve erkek katılımcıların gönüllülük ve marka bağlılığı düzeylerinin farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (Noh vd., 2024, s. 4).

Kahve ve kadınlar ile ilgili gerçekleştirilen çalışmalar arasında en dikkat çeken bağlam ise kahve tarımı ve bu alanda kadının yeridir. Kahve tarımı alanlarındaki Adil Ticaret, Organik Ürün ve UTZ sertifikalarına yönelik uygulamalarının toplumsal cinsiyet eşitliğine katkıda bulunduğu tespit edilmiştir (Chiputwa ve Qaim, 2016, s. 7-8). Ayrıca, sürdürülebilir tarımı destekler nitelik taşıyan bu sertifika uygulamalarının kadınlar için gelir ve beslenme kalitesi artırıcı etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (Chiputwa

ve Qaim, 2016, s. 14). Kahve tarımı ile ilgili bir başka çalışmada ise kooperatif yapılanmalarının kadınların üretime katılımlarını artıran bir etken olmasına rağmen araziye erişim düzeylerinin kısıtlı olduğu ve bu kısıtlılığın katılıma etkili olduğu ifade edilmiş ve iyileştirmeler önerilmiştir (Meier zu Selhausen, 2016, s. 144). Yine kahve tarımı ile ilgili yapılan bir başka çalışmada ise iklim değişikliği ile mücadelede cinsiyet rolleri araştırılmıştır. Bu çalışma sonucuna göre cinsiyete dayalı iş bölümü, kadınların ev içi emek pratikleri ve mülkiyet eşitsizlikleri sebebi ile iklim değişikliği ile mücadeleye daha az katkı sağladıkları tespit edilmiştir (Palacios vd., 2023, s. 8). Kahve tarımı ile ilgili bir diğer çalışmada ise kadının güçlenmesi şiarıyla uygulanan projelerin cinsiyet eşitliği temelindeki etkileri araştırılmıştır. Bu çalışma ile kadın güçlendirme uygulamalarının kadınlarda hayvancılık için gerekli alan ve ekipmana erişimlerini, tarımda kahve gelirlerine erişimlerini, ev içi güç ilişkilerinde karar alma düzeylerini artırma olanağı sağladığı sonucuna varılmıştır (Lecoutere ve Chu, 2023, s. 19). Kahve tarımı ile ilgili bir diğer çalışma ise yakın tarihte soykırımlara ve çatışmalara sahne olmuş Laos ve Ruanda'da kahve yetiştiriciliğinin kalkınma ile arasındaki ilişki araştırılmıştır. Karma yaklaşımla karşılaştırılmalı gerçekleştirilen çalışmada kadınların tarımsal ücretlerinin sistematik olarak erkeklere oranla düşük olduğu, hane reisi kadınların ise savunmasız hissettikleri sonuçları bulgulanmıştır (Illien, 2024, s. 14-15). Başka bir deyişle tüm bu bulgulardan anlaşılmaktadır ki kalkınma aracı olarak kullanılan kahve tarımı; cinsiyet eşitliği temelinde bakıldığında henüz sürdürülebilir kalkınma için yetkin bir araç değildir. Fakat, Nepal, Laos ve Ruanda'da gerçekleştirilen bir diğer çalışma dikkate alındığında Nepal özelinde kadınların örgütlenerek sosyal alanlara sahip çıktıkları sonucuna ulaşılmıştır (Matthys vd., 2024). Buna rağmen kadınların arazi erişimlerinin genellikle miras yolu ile elde edilen arsa-lardan oluştuğu ve yeni arazilere erişimlerinin

kısıtlı olduğu gerçeği bu bağlamda da tekrarlanmaktadır (Matthys vd., 2024, s. 252).

Ulusal alanyazına bakıldığında ise kadınları odağına alan çalışmaların az olduğu ve genellikle katılımcı veya örneklem unsuru olarak kadınlara yer verildiği görülmektedir. Kahve ile ilgili çalışmaların çoğunlukla tüketim alışkanlıkları ve tercihlerine yoğunlaştığı dikkat çekmektedir (Ağuş vd., 2021; Aşık, 2017; Bayramoğlu vd., 2018; Karaman vd., 2019; Kartal vd., 2017; Tan ve Hocoğlu, 2017; Yıldız ve Alphan, 2019; Yüksel vd., 2022). Buna ek olarak sağlık alanında da kahve ile ilgili çalışmaların da sıklıkla gerçekleştirildiği görülmektedir (Garipoğlu ve Kuyrukçu, 2009; Oğuz ve Erdoğan, 2016; Saltan ve Kaya, 2018; Şar, 2012). Öne çıkan bir diğer çalışma alanı ise kahve evleri, dükkanları ya da cafe adı verilen mekânları odağına alan çalışmalarıdır (Akarçay, 2012; Ayar ve Tarakçı, 2021; Fendal, 2012; Özçakmak ve Şengül, 2023). Kahvenin sağlık alanında konu alındığı çalışmalar genellikle kafein içeriğine vurgu yaparak bu kimyasal unsurun sağlık üzerindeki etkileri üzerine gerçekleştirilmiştir. Örneğin, çocuk sağlığı ile ilgili olarak kaleme alınmış olan bir çalışmada günde ortalama 200-300 mg kafeinin sağlıklı yetişkin bireyler için güvenli olmakla birlikte gebe ve çocuk bireylerde risk oluşturabileceği ortaya koyulmuştur (Garipoğlu ve Kuyrukçu, 2009, s. 115). Kahvenin Osmanlıya dayanan tarihsel dönemecinde ise içecek niteliğinin yanı sıra sağlık amaçlı kullanımının da öne çıktığı ve hâlâ devam eden benzer kullanımların sürdüğü bilinmektedir. Kahvenin yeşil çekirdeklerinin sağlık alanında romatizma, nikris hastalığı ve taş oluşumu gibi böbrek rahatsızlıklarında iyileştirici, ateşli hastalıklarda ateş düşürücü niteliklerinin ilaç hammaddelerine ek olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu kullanımların yanı sıra toz haline getirilmiş yeşil kahve çekirdeklerinin ilaçlar ile özdeşleştirilerek uyku giderici, baş ağrılarını azaltıcı, kalp ve metabolizma güçlendirici, alkaloit ve narkotik zehirlenmelerde antidot olarak kullanıldığı ve

günümüzde hâlâ bu kullanımların devam ettiği bilinmektedir (Şar, 2012, s. 36). Kahvenin faydalı yönlerinin yanı sıra tıpkı gebe ve çocuk sağlığında olduğu gibi kalp açısından da olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir. Kahve tüketiminin koroner kalp hastalıkları, ritim bozukluğu, kalp yetersizliği gibi kardiyak rahatsızlıklarla ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Oğuz ve Erdoğan, 2016, s. 137-138). Kahve ve sağlık konulu bir diğer araştırmada ise Saltan ve Kaya (2018) çalışmalarında kahve tarihi, kahvenin kimyasal içeriği, bu içeriğin insan sağlığı üzerine etkileri ve belirli durumlarda kahvenin kullanımı üzerine bilgi vermişlerdir. Kafein miktarı dolayısıyla kahvenin zararlı olabileceği durumları ifade ederek bu doğrultuda kahvenin tüketiminde sınırlama yapılması gerekliliğine yönelik önerilerde bulunmuşlardır (Saltan ve Kaya, 2018, s. 286).

Kahve tüketim alışkanlıkları ekseninde, Türk Kahvesi özelinde gerçekleştirilen bir çalışmada ise kadın katılımcıların erkek katılımcılara oranla marka kahve tercih düzeylerinin yüksek olduğu bulgulanmıştır (Aşık, 2017, s. 321). Bir diğer çalışmada öğrencilerin beslenme alışkanlıkları içerisinde incelenen kahve, tüketim açısından incelendiğinde düzeyin cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (Kartal vd., 2017, s. 335). Yine benzer doğrultuda ele alınan bir başka çalışmada ise hazır kahve satın alma ve tüketme alışkanlığına dair elde edilen bulgularda kadın katılımcıların satın alma sıklığının düşük olduğu tespit edilmiştir (Tan ve Hocoğlu, 2017, s. 956). Ayrıca aynı çalışmada tüketim zamanlarının değerlendirilmesi sonucunda kadınların erkeklere oranla tercih zamanlarında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Kadınlar yoğunlukla öğle saatlerinde kahve tüketirken erkeklerin akşamüstü daha çok kahve içtikleri tespit edilmiştir (Tan ve Hocoğlu, 2017, s. 960). Bir diğer çalışmada ise kadınların erkeklere oranla daha fazla kahve tükettikleri ve benzer çalışmalarda da olduğu gibi (Tan ve Hacıoğlu, 2017) tercih zamanla-

rının anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir (Karaman vd., 2019, s. 624). Bu durum diğer çalışmalar ile kümülatif değerlendirildiğinde kadının kamusal alanda yer alması ile ilişkili olduğu ifade edilebilir. Öyle ki erkeğin kadına oranla ev dışında ve çalışma yaşamında geçirdiği vakit tüketim alışkanlıklarının da bu doğrultuda şekillenmesine neden olmaktadır. Kadın akademisyenler özelinde gerçekleştirilen bir beslenme alışkanlığı araştırmasında ise günlük kahve tüketim miktarının 0-13 bardak arasında değiştiği tespit edilmiştir. Bu tespit sonrasında kadın akademisyenlerin günlük ortalama kahve tüketim miktarının 4.63 bardak olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bayramoğlu vd., 2018, s. 238). Öğrencilerin sınav stresinin kahve tüketim düzeyleri ve beslenme alışkanlıklarının değişimine etkisini araştıran bir başka çalışmada stres düzeyi ile beslenme alışkanlıkları ve kahve tüketim düzeyinin değiştiği tespit edilmiştir. Fakat, kahve tüketiminin sıklık olarak erkek öğrencilerde kadın öğrencilere oranla daha az olmasına rağmen kadın öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha düşük miktarda kahve tükettiği bulgulanmıştır (Yıldız ve Alphan, 2019, s. 16). Bir diğer kahve tüketimi konulu çalışmada da kadınların kahve tüketimi ile aralarındaki bağı erkeklerle oranla daha yüksek olduğu, kadınlarda “kahvesiz yaşayamam” ifadesine katılım yüksekken erkeklerde kahveye böyle bir anlam yükleme durumu olmadığı tespit edilmiştir (Ağuş vd., 2021, s. 68). Kahveye yüklenen anlam ve tüketim alışkanlıklarının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bir diğer çalışmada; katılımcılar arasında kadınların kahveye yükledikleri anlamın *sohbetin vazgeçilmezi* olduğu, daha çok evde kahve tükettikleri, mekanda kahve tüketmeleri hâlinde erkeklere oranla daha fazla sakinlik arayışında oldukları ve yine erkeklere oranla kahveyi daha çok sevdikleri ve yeni tatlarla açıklık, kahve tatma motivasyonu ile seyahat, kahve için daha yüksek maliyetlere katlanma ve çekirdek hakkında sahip olunan bilgi düzeyi konularında katılım

oranlarının birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir (Yüksel vd., 2022, s. 1990).

Alanda kadınlar özelinde gerçekleştirilen bir diğer çalışma ise fal bakma geleneğini odağına alan bir çalışmadır (Büyükokutan, 2012). Çalışmada, geleceğe yönelik merakın herkese özgü bir duygu olmasına rağmen kadınların *hassas olmaları, içedönük ruh yapıları, konuşarak deşarj olup rahatlayabilmeleri, özellikle çalışmayan kadınların iletişim azlığı, erkeğe bağımlılıkları, kaderci oluşları* gibi özellikleri dolayısıyla fal geleneğine yatkınlıklarının erkeklere göre daha yüksek olduğu ifade edilmiştir (Büyükokutan, 2012, s. 99). Kadın bedeninin metalaştırılarak kahve reklamlarında kullanılması üzerine gerçekleştirilen bir çalışmada ise; kadının toplumsal olarak kendilerine atfedilen rollerin reklamlar söz konusu olduğunda tersine döndüğü ve bir pazarlama unsuruna dönüştükleri ifade edilmiştir. Toplumsal düzende “ev hanımı, eş veya anne” olarak atfedilen roller, söz konusu reklamlar olduğunda cinsel çekiciliği aracılığı ile objeleştirilen bir bedene dönüşmektedir (Sarı, 2013, s. 101).

Son olarak kahve alanında gerçekleştirilen çalışmaların yoğunlaştığı bir diğer alan da kahve tüketim mekanları eksenine odaklanmıştır. Osmanlı’da önemli bir yere sahip olan kahve evlerinin sadece erkeklere hizmet veren işletmeler olduğu bilinmektedir (Özçakmak ve Şengül, 2023, s. 31). Günümüzdeki hâli ile kahve evleri ve kahve tüketimi ise özellikle genç nüfus için kendini ifade etme biçimi ve statü göstergesi olarak şekillenmiştir (Fendal, 2012, s. 157-160). Benzer şekilde Akarçay (2012) ise çalışmasında Fendal’ın (2012) çalışması ile paralel şekilde kahve dükkanlarını tüketim sosyolojisi bağlamında incelemiş ve *küreyerelleşme* unsuru olarak uluslararası kahve zincirlerinin Eskişehir’de yaygınlaşmasını işlemiştir. Kahve dükkanlarına yönelik tutum ölçen bir çalışmada ise kadın katılımcıların tutum düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Ayar ve Tarakçı,

2021, s. 1081). Benzer şekilde bu durum da kadının kamusal alandaki varlığına dikkat çeken bulgular arasında sınıflandırılabilir. Adana’da bulunan kahve evlerine yönelik gerçekleştirilen bir çalışmada ise katılımcıların söz konusu mekanlara duygusal ve sosyal anlamlar yükledikleri; erkeklerin bu alanlarda kadınlardan daha fazla zaman geçirmeleri dolayısıyla tüketim miktarlarının da benzer doğrultuda şekillendiği tespit edilmiştir (Özçakmak ve Şengül, 2023, s. 38). Bu sonuç da yine kamusal alanda kadının sahip olduğu yerin kısıtlılığını vurgulayan tespitleri destekler niteliktedir.

Yöntem

Bibliyometrik analiz tekniğinin kullanıldığı bu çalışmada verileri görselleştirerek sunup ardından veriler arasındaki bağlantı güçlerini ifade edebilmek adına VOSviewer programı kullanılmıştır. *İstatistiksel bibliyometri* adıyla 1920’lerden bu yana kullanılan ve zamanla *bibliyometri* olarak adlandırılan bu analiz biçimi; bilimsel yayınların bibliyografik unsurlarını matematiksel olarak sayılar ve istatistik kullanılarak incelenmesini içeren bir yöntemdir (Zan, 2019, s. 502). Bibliyometrik analiz, kalabalık veri gruplarını incelenmesi ve analizde kolaylık sağlaması sebebi ile sıklıkla kullanılan titiz bir yöntem olarak bilinmektedir. Çünkü belirli alan ve konularda araştırma yapılırken söz konusu olgunun gelişimi ve değişimini izlemeyi mümkün kılmaktadır (Donthu vd., 2021, s. 285). Bibliyometrik analiz yöntemi ile alandaki eğilimler yayınlarda yer alan anahtar kelimeler, atıflar, ülkeler, yıl ve yazarlar gibi parametreler ile ortaya koyulabilmektedir (Burkut, 2023, s. 28).

Çalışma kapsamında ortak yazarlık, ortak varlık, atıf, bibliyometrik eşleşme ve ortak atıf parametreleri üzerinden bibliyometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Ortak yazarlık, her bir yazarın ortaklaşa kaleme aldıkları çalışmaların tespiti için kullanılan parametredir. Ortak varlık, VOSviewer’ın bibliyometrik çalışmalarda

birlikte ortaya çıkan anahtar kelime yoğunluklarını tespit etmeye yarayan parametredir. Atıf ağ analizi, çalışmaların atıf yoğunluklarının dağılımlarının oluşturduğu kümeleri tespit etmek üzere geliştirilmiş bir parametredir. Bibliyometrik eşleşme, iki çalışmanın atıf verdiği ortak çalışmaların analizi iken ortak atıf en çok ortak atıf alan çalışmaların tespiti için kullanılan parametre olarak bilinmektedir (Zan, 2019, s. 505). Çalışmalar analiz edilirken ortaya çıkan bağlantı gücü, bu bağlantı gücünü oluşturan çalışmanın alandaki diğer çalışmalarda atıf oranını ifade etmektedir (Zan, 2019: 513). Bu parametrelerden elde edilen veriler VOSviewer programı aracılığıyla bilimsel haritalama tekniği kullanılarak görsel ağ analiz haritaları şeklinde ifade edilecektir. Bilimsel haritalama, elde edilen verilerin bibliyometrik analizlerinin görselleştirilerek sunulmasını içeren bir tekniktir. VOSviewer programı ise kullanımı pratik arayüzü ve görselleştirme seçenekleri ile bilimsel ağ haritalama tekniği kullanmayı mümkün kılan bir bibliyometrik analiz programıdır (Van Eck ve Waltman, 2016, s. 2).

Belirli bir alanda gerçekleştirilen çalışmaların görselleştirilerek sunulmasında VOSviewer'in etkili araçlara sahip bir program olduğunu söylemek mümkündür (Arslan, 2022, s. 50). Dolayısıyla betimleyici nitelikteki bu çalışmada VOSviewer'in bibliyometrik analiz ve görselleştirme yönünden faydalanılmıştır. Bu doğrultuda çalışma kapsamında Scopus veri tabanını üzerinden 22 Mayıs 2024 tarihinde "kahve" (coffee) ve "kadın" (women) anahtar kelimeleri taranarak bibliyometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu analiz neticesinde anahtar kelimeler dışında herhangi bir kriter belirlenmediğinde tespit edilen çalışma sayısı 3434 olup 2537 çalışmanın sağlık bilimleri alanında gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Bu sebeple arama kriterlerinin daraltılmasına karar verilmiştir. Çalışmaların alan kapsamı "sosyal bilimler"; doküman tipi "makale"; dil ise "İngilizce" olarak daraltılmıştır. Bu düzenleme ile

birlikte tespit edilen toplam çalışma sayısı 198 olarak kesinleştirilmiştir. Scopus veri tabanı taranarak tespit edilen 198 çalışmanın verileri Excel belgesi hâlinde dışa aktararak VOSviewer programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Gerçekleştirilen analizler görsel ağ analizi haritaları şeklinde takip eden bölümlerde sunulmuş ve çizelgeler ile desteklenerek açıklanmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Çalışma kapsamında VOSviewer programı ile gerçekleştirilen ağ analizlerinde ortak yazarlık, ortak varlık, atıf, bibliyometrik eşleşme ve ortak atıf parametreleri kullanılarak yazar, kaynak, doküman, ülke ve atıf analizleri gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu analizlerden elde edilen bulgular takip eden başlıklarda açıklanmaktadır.

Ortak yazarlık yazar analizi

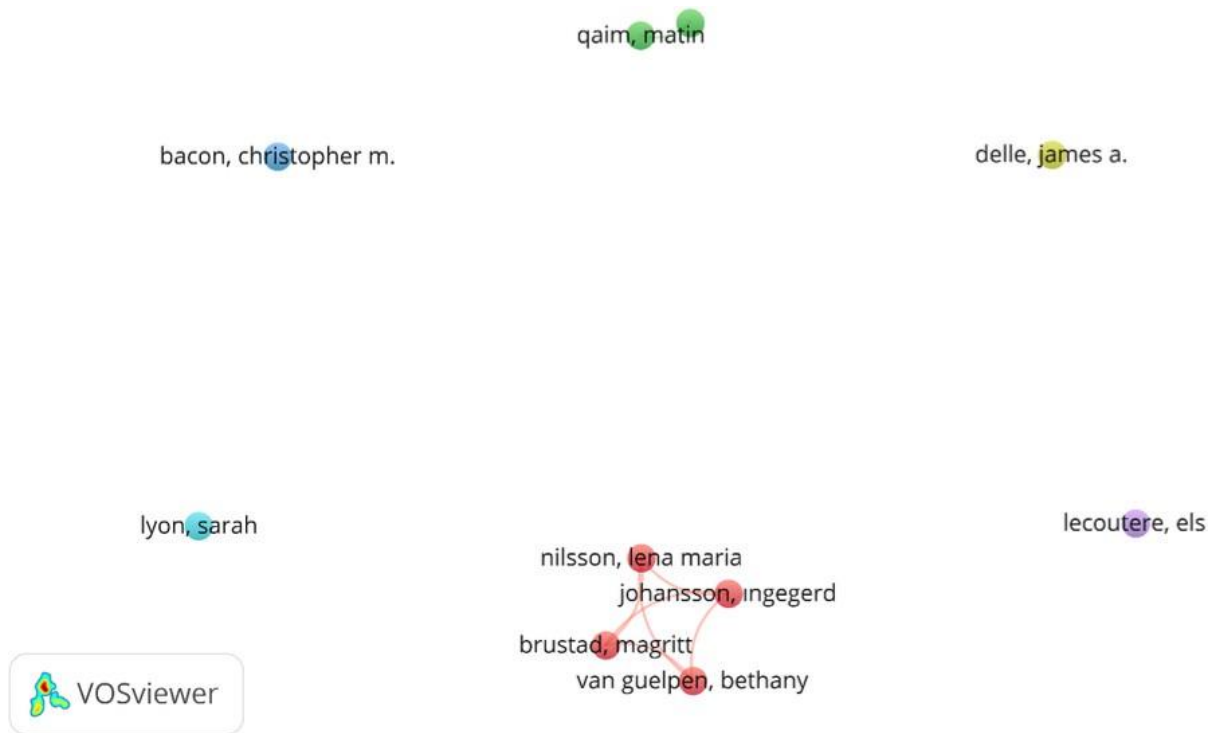
Kahve ve kadın anahtar kelimeleri ile gerçekleştirilen analizde ortak yazarlık yazar analizinde tespit edilen 547 yazarın bağlantı gücüne göre sıralamasında ilk 10'da yer alan çalışmalar Çizelge 1'deki gibidir. En fazla atıf alan çalışmanın *Qaim*'in olmasına rağmen ortak yazarlıkta *Brustad*'in ortak yazarlı çalışmasının bağlantı gücünün kuvvetli olduğu görülmektedir. Bu durumun *Qaim*'in bağlantı gücü oluşturan çalışmalarının (Meemken vd., 2017; Meemken ve *Qaim*, 2018) kahve üreticileri ile ilgili olması; *Brustad* (Nilsson vd., 2012) çalışmasının ise beslenme ile ilgili olmasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

Çizelge 1*Ortak yazarlık – yazar analizi bağlantı gücü sıralaması*

Yazar	Makale sayısı	Atıf sayısı	Toplam bağlantı gücü
Brustad, Magritt	2	51	6
Johansson, Ingegerd	2	51	6
Nilsson, Lena Maria	2	51	6
Van Guelpen, Bethany	2	51	6
Meemken, Eva-Marie	2	69	2
Qaim, Matin	3	141	2
Bacon, Christopher M.	3	62	0
Delle, James A.	2	4	0
Lecoutere, Els	3	16	0
Lyon, Sarah	2	131	0

Çizelge 1’de yer alan çalışmaların bir yazarın en az iki belgesini ve en az iki atfını kapsayacak şekilde daraltılan kriterlere uygun şekilde yapı-

lan VOSviewer analizi sonucunda ortaya çıkan görsel ağ haritası Şekil 1’de verildiği gibidir.

Şekil 1*Ortak yazarlık yazar analizi*

Şekilde de görüldüğü üzere bağlantı yoğunluğu Nilsson, Johansson, Brustad ve Van Guelpen etrafında şekillenmekte, diğer çalışmalar ayrılmaktadır. Çünkü söz konusu yazarların çalışması beslenme alanında olmakla birlikte diğer yazarların çalışmaları kahve kooperatifleri (Bacon, 2010), kahve tarlaları (Delle, 2002), küçük kahve çiftlikleri ve kahve çiftçileri (Chiputwa ve Qaim, 2016; Meemken vd., 2017; Meemken ve Qaim, 2018) gibi konulara yoğunlaşan çalışmaların yıl ve bağlam olarak ayrışmasından kaynaklanmaktadır.

Çizelge 2

Ortak yazarlık – ülke analizi bağlantı gücü sıralaması

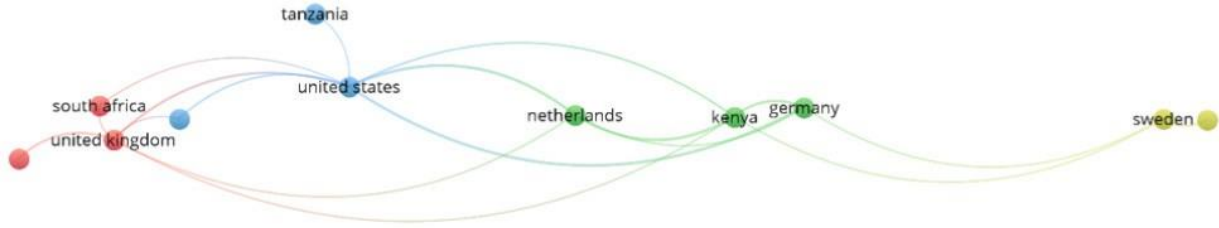
Ülke	Makale sayısı	Atıf sayısı	Toplam bağlantı gücü
Almanya	8	157	5
Güney Afrika	6	21	4
İspanya	6	33	4
Birleşik Krallık	20	454	4
Kanada	12	218	3
Hollanda	8	123	3
Norveç	5	69	3
Tanzanya	5	30	3
Amerika Birleşik Devletleri	52	783	3
Avustralya	5	168	2
Brezilya	5	16	2

En fazla belge ve atıfın Amerika Birleşik Devletleri'ne ait olmasına rağmen bağlantı gücünün zayıf olduğu görülmektedir. ABD'yi takiben Birleşik Krallık, ardından ise Kanada gelmektedir. Bu dağılıma bakıldığında yazarların bağlı bulunduğu kurum ile bu dağılımın bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür. Şekil 2'de verilen VOSviewer görsel ağ analiz haritasına bakıldığında Tanzanya'nın Amerika Birleşik Devletleri ile Güney Afrika'nın ise Birleşik Krallık ile bağlantı gücünün yüksek olduğu gö-

Ortak yazarlık ülke analizi

Kahve ve kadın anahtar kelimeleri ile gerçekleştirilen analizde ortak yazarlık ülke analizinde tespit edilen 57 ülkeden en az beş belgeyi içeren ve beş atıf almış olma kriterine uyan ülkeler seçilmiş ve bu kriterlerde 14 ülke öne çıkmıştır. Söz konusu ülkelerin bağlantı gücüne göre sıralamasında ilk 10'da yer alan ülkeler Çizelge 2'deki gibidir. Bağlantı gücünde en çok öne çıkan ilk üç ülkenin Almanya, Güney Afrika ve İspanya olduğu görülmektedir.

rülmektedir. Dolayısıyla ortak yazarların bu ülkeler etrafında toplanarak ortak çalışmalar gerçekleştirdikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Kahve üreten ülkelerin dezavantajlı, az gelişmiş ülkeler olması ve akademik alanda kendilerine yer bulmalarının zor olması, akademik camiada görünür olan ülkelerdeki meslektaşları ile iş birlikleri yapmalarını gerektirmektedir. Ortak yazarlık ve ülke bağlantı gücünün çalışma niceliği düşük düzeyde olması bu iş birliği düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir.

Şekil 2*Ortak yazarlık ülke analizi*

Araştırma yapma ve yayınlama hem zaman hem de maddi sermaye gerektiren bir iş olmakla birlikte söz konusu ülkelerde gerçekleştirilen çalışmalarda kadın konulu çalışmaların geriplanda kaldığı ifade edilebilir. Dolayısıyla söz konusu bölgelerde özellikle kadınların yaşam standartlarının araştırılması, kahve tarımındaki yerlerinin belirlenmesi ve tartışılması açısından çalışmaların artırılması ve bağlantıların güçlendirilmesi gerekliliği öne çıkmaktadır.

Anahtar kelimelerin ortak varlık analizi

Kahve ve kadın konulu çalışmalarda en çok birlikte ortaya çıkan anahtar kelime analizinde toplam 611 anahtar kelime tespit edilmiş, birbiri ile bağlantı gücüne sahip olan anahtar kelime sayısı ise beş olarak belirlenmiştir. Geriye kalan anahtar kelimeler bağlantısız olarak çalışmalarda kullanılmakta ve bu durum ilgili çalışmaların alanda farklı bağlamlarda çalışıldığı vurgusunun yapılmasına yardımcı olmaktadır. Söz konusu anahtar kelimeler bağlantı güçlerine göre sıralandığında Çizelge 3'te görüldüğü gibidir.

Çizelge 3*Anahtar kelimelerin ortak varlık analizi bağlantı gücü sıralaması*

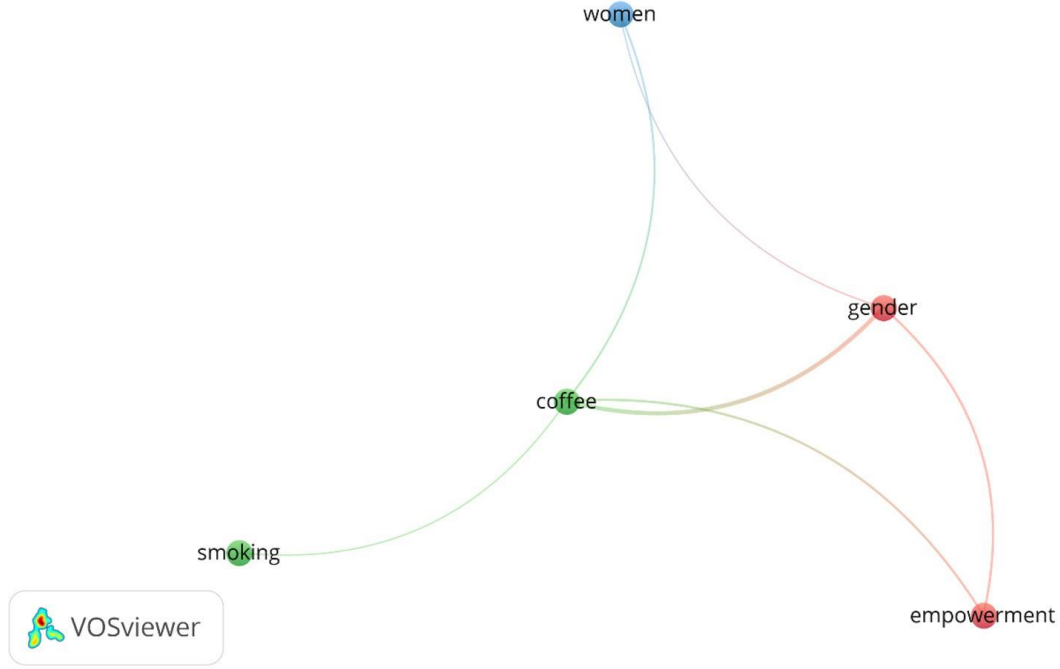
Anahtar kelimeler	Ortaya çıkma sıklığı	Toplam bağlantı gücü
Kahve	27	16
Cinsiyet	27	14
Güçlendirme	7	6
Kadın	14	3
Sigara içme	6	1

Bağlantı gücüne göre anahtar kelimelere bakıldığında bulgular yorumlanırken kahve ve kadın kelimelerini hariç tutmak gerekmektedir. Çünkü halihazırda çalışmanın kendisi bu anahtar kelimeler etrafında şekillenmektedir. Fakat bu çalışma özelinde dikkat çekilmesi gereken bir nokta bulunmaktadır. Genelde VOSviewer çalışmalarında kullanılan anahtar kelimeler ilk iki sırada yer alırken bu çalışma kapsamında kadın

kelimesinin bağlantı gücü açısından dördüncü sırada yer aldığı dikkat çekmektedir. Bu durum, kadın olgusunun alanda incelenen bir bağlam olmaktan çok katılımcı veya örneklem unsuru olmasından kaynaklandığı iddiasını desteklemektedir. Bu anahtar kelimelerin VOSviewer aracılığı ile analiz edilmiş görsel ağ haritası Şekil 3'te olduğu gibidir.

Şekil 3

Anahtar kelimelerin ortak varlık analizi

Şekil 3'te yer alan görsel ağ analizine bakıldığında kadın konulu çalışmalarda cinsiyet ve güçlendirme kelimelerinin ön plana çıkması ve bağlantılı bir hat oluşturması kahve tarımı ile ilgili çalışmaların güçlendirme ve cinsiyet eşitliği olgularına odaklanmaları ile ilişkili bir hat çizildiğini ortaya koymaktadır (Chiputwa ve Qaim, 2016; Meier zu Selhausen, 2016).

Atıf kaynak analizi

Kahve ve kadın konulu çalışmaların en fazla yayımlandıkları ve atıf aldıkları dergilerin tespiti için atıf-kaynak analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analiz için toplam 157 kaynaktan en az iki kez bu kapsamda yayın yapılmış ve en az iki atıf almış olma şartı aranmıştır. Bu kriterleri karşılayan 26 kaynaktan yüksek bağlantı gücüne sahip 10 kaynak Çizelge 4'te görüldüğü gibidir.

Çizelge 4

Atıf kaynak analizi bağlantı gücü sıralaması

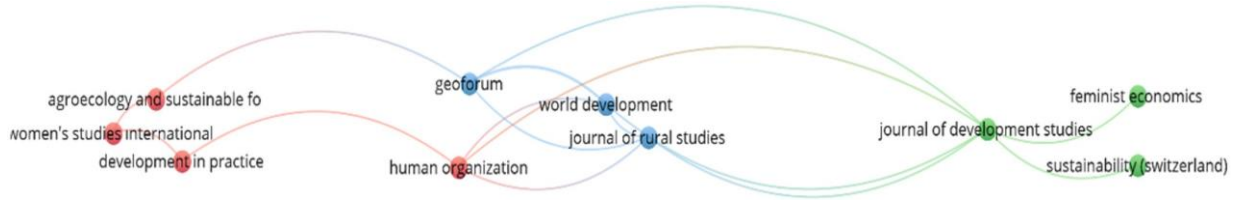
Kaynak	Makale sayısı	Atıf sayısı	Toplam bağlantı gücü
Journal Of Development Studies	4	107	6
Geoforum	2	107	5
World Development	4	115	5
Human Organization	2	50	4
Journal of Rural Studies	2	40	4
Agroecology and Sustainable Food Systems	2	6	2
Development in Practice	3	16	2
Women's Studies International Forum	3	157	2
Feminist Economics	3	73	1
Sustainability (Switzerland)	7	46	1

Bağlantı gücüne sahip kaynakların VOSviewer aracılığı ile oluşturulan görsel ağ analizi haritası ise Şekil 4'te görüldüğü gibidir. Görsel ağ analizi haritası incelendiğinde ilk 10'a giremeyen

kaynakların giren kaynaklar ile atıflar aracılığı ile ağ kümesi oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 4

Atıf kaynak analizi

Örneğin Journal of Rural Studies kaynağı bağlantı gücü sıralamasında yer almazken Geoforum ve World Development gibi bağlantı gücü yüksek kaynaklar ile ilişkili olmasından kaynaklı olarak mavi küme içerisinde kendine yer bulabilmiştir. Bu açıdan bakıldığında ağ analizi ve bağlantı analizlerinde atıfların ilişkiselliği artırdığını göz ardı etmemek gerekmektedir.

Atıf yazar analizi

Kahve ve kadın konulu çalışmaların en fazla atıf alan yazarlarını belirlemek için 547 yazardan en az iki atıf almış ve en az iki makalesi olma kriterlerini karşılayacak şekilde atıf-yazar analizi gerçekleştirilmiştir. Bu kriterleri karşılayan 10 kaynaktan dokuzunun bağlantı gücüne sahip olduğu Çizelge 5'te görülmektedir. Bunun sebebi olarak Delle (2002)'in çalışmasının yıl olarak diğerlerinden ayrışması gösterilebilir.

Çizelge 5

Atıf yazar analizi bağlantı gücü sıralaması

Yazar	Makale sayısı	Atıf sayısı	Toplam bağlantı gücü
Lyon, Sarah	2	131	12
Qaim, Matin	3	141	11
Meemken, Eva-Marie	2	69	8
Brustad, Magritt	2	51	6
Johansson, Ingegerd	2	51	6
Nilsson, Lena Maria	2	51	6
Van Guelpen, Bethany	2	51	6
Bacon, Christopher M.	3	62	2
Lecoutere, Els	3	16	1
Delle, James A.	2	4	0

En çok atıf alan çalışmalar incelendiğinde Qaim'in ilişkili olduğu çalışmaların bağlantı gücünün düşük olması sebebi ile cinsiyet eşitliği bağlamında gerçekleştirilen Lyon (2008)'in ça-

alışmasının ilk sırada yer aldığı görülmektedir. İlişkili çalışmaların görsel ağ analizi haritası Şekil 5'te görüldüğü gibidir.

Şekil 5

Atıf yazar analizi

Haritada da görüldüğü üzere Qaim, Lecoute-re ve Lyon birbiri ile bağlantı gücü ve ilişkisi yoğun olan yazarlar olarak konumlanmışken; Meemken'in Qaim ve Lyon ile, Bacon'ın ise yalnız Lyon ile ilişkili ve bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu durum söz konusu yazarların çalışma bağlamlarının farklılaşmasından kaynaklanmaktadır.

Atıf ülke analizi

Kahve ve kadın konulu çalışmaların yayınlandığı ve en fazla alan ülkelerin tespiti için atıf-ülke analizi gerçekleştirilmiştir. Bu tespitin gerçekleştirilebilmesi için 57 ülke arasından en az beş çalışma yayınlanmış ve en az beş atıf almış olma kriterlerine uyan 14 ülke öne çıkmaktadır. Tespit edilen bu 14 ülke arasında bağlantılı olan 11 ülke Çizelge 6'da görüldüğü gibidir.

Çizelge 6

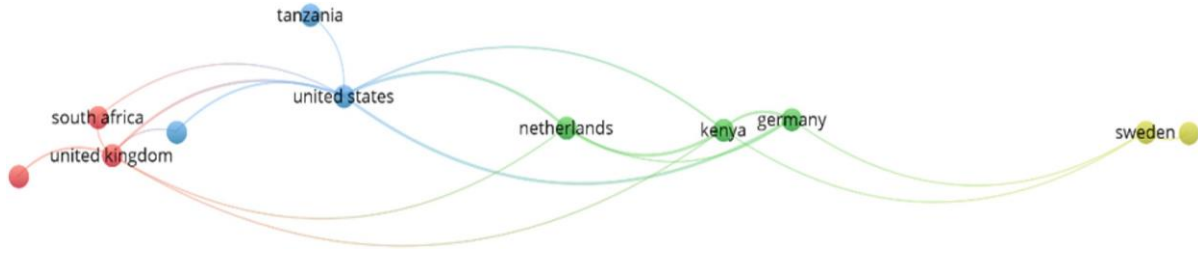
Atıf ülke analizi bağlantı gücü sıralaması

Ülke	Makale sayısı	Atıf sayısı	Toplam Bağlantı Gücü
Amerika Birleşik Devletleri	52	783	17
Kenya	6	92	11
Hollanda	8	123	10
Almanya	8	157	9
Birleşik Krallık	20	454	9
İsveç	9	158	4
Kanada	12	218	3
Avustralya	5	168	2
Norveç	5	69	2
Güney Afrika	6	21	2
Tanzanya	5	30	1
Brezilya	5	16	0
Kolombiya	11	22	0
İspanya	6	33	0

Çizelge 6'ya bakıldığında en çok atıf almakla birlikte en güçlü bağa sahip olan ülkenin Amerika Birleşik Devletleri olduğu görülmektedir. Takip eden Kenya, Hollanda ve Almanya'nın atıf sayısı Birleşik Krallık, İsveç, Kanada ve Avustralya'dan düşük olmasına rağmen bağlantı güçlerinin yüksekliği sebebi ile çizelgede üst

sıralarda yer aldıkları görülmektedir. Bu durum, söz konusu ülkelerde gerçekleştirilen çalışmaların ilişkiselliğinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Şekil 6'da yer alan görsel ağ analizi haritasına bakıldığında da bu ilişkisellik görülebilmektedir.

Şekil 6
Atıf Ülke Analizi

Şekil 6’da yer alan kümelenmeler incelendiğinde Birleşik Krallık ve Güney Afrika; Amerika Birleşik Devletleri ve Tanzania; Hollanda ile Kenya ve Almanya’nın ilişkiselliklerinin yoğun olduğu; İsveç’in bu bölgelerden uzak kaldığı görülmektedir. Bu doğrultuda Güney Afrika ve Kenya’nın Avrupa bağlantılı çalışmalarının; Doğu Afrika’da bulunan Kenya ve Tanzania’nın Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkili çalışmalarının, İsveç’in ise Kenya ile ilişkili çalışmalarının ön plana çıktığı tespit edilmiştir.

Bu doğrultuda kahve üretim ve dağıtım ağlarının bu dağılımdaki etkisine dikkat çekmek gerekmektedir.

Bibliyometrik eşleşme doküman analizi

Çalışma kapsamında bibliyometrik eşleşme analizi en az beş atıf almış olmak kriterine göre doküman (makale) analizi gerçekleştirilmiştir. 198 çalışma arasında bağlantı gücü sıralamasında yer alan 19 çalışma arasında ilk beşte bulunan makaleler Çizelge 7’de görüldüğü gibidir.

Çizelge 7

Bibliyometrik eşleşme doküman (makale) analizi bağlantı gücü sıralaması

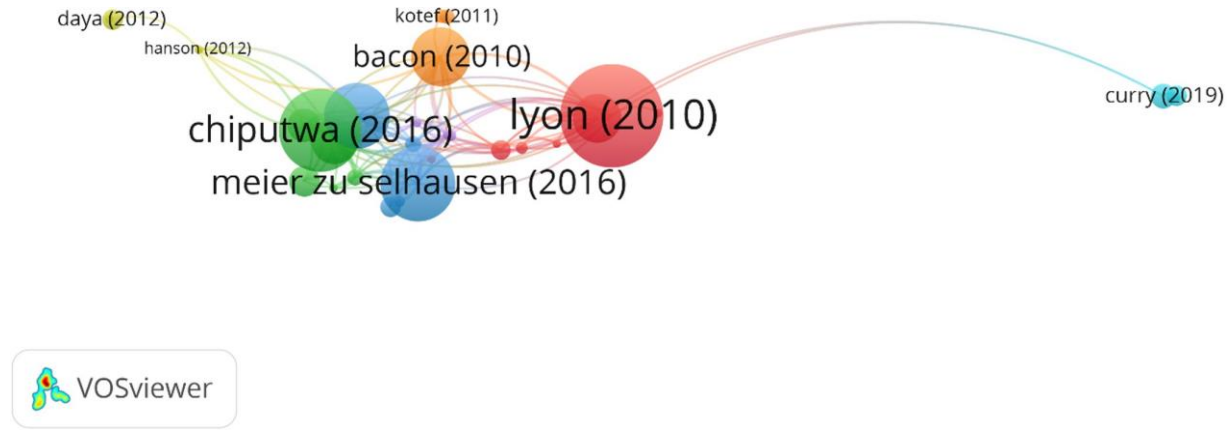
Doküman (Makale)	Atıf sayısı	Toplam bağlantı gücü
Meemken (2018)	40	55
Chiputwa (2016)	72	39
Bacon (2010)	51	34
Meemken (2017)	29	32
Lyon (2010)	89	32

Bağlantı ve kümelenen çalışmalarının görüldüğü görsel ağ analizi haritası ise Şekil 7’de görüldüğü gibidir. Şekle bakıldığında Chiputwa (Chiputwa ve Qaim, 2016), Lyon (Lyon vd.,

2010), Meier zu Selhausen (2016) ve Bacon (2010) çalışmalarının bibliyometrik eşleşme bağlamında en ilişkili çalışmalar olarak öne çıktıkları görülmektedir.

Şekil 7

Bibliyometrik eşleşme doküman analizi

Şekil 7’de öne çıkan bu çalışmalar kahve çiftliklerinde cinsiyete dayalı güçlendirme (Bacon, 2010), cinsiyet eşitliği (Lyon vd., 2010), sürdürülebilirlik (Chiputwa ve Qaim, 2016), kadınların katılımları ve bu katılımı şekillendiren unsurlar (Meier zu Selhausen, 2016) konularında olmalarından kaynaklı olarak yoğun ilişkili oldukları ifade edilebilir.

Bibliyometrik eşleşme kaynak analizi Scopus veri tabanı üzerinden bibliyometrik eşleşmede öne çıkan çalışmaları tespit etmek amacıyla en az iki çalışmanın yayınladığı ve en az iki atıf alan kaynaklar kriter olarak belirlenmiştir. Tespit edilen toplam 157 kaynaktan söz konusu kriterleri sağlayan 26 kaynaktan 13’ünün bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Bu kaynakların bağlantı gücüne göre sıralanmasının ardından öne çıkan ilk 10 kaynak Çizelge 8’de görüldüğü gibidir.

Çizelge 8

Bibliyometrik eşleşme kaynak analizi bağlantı gücü sıralaması

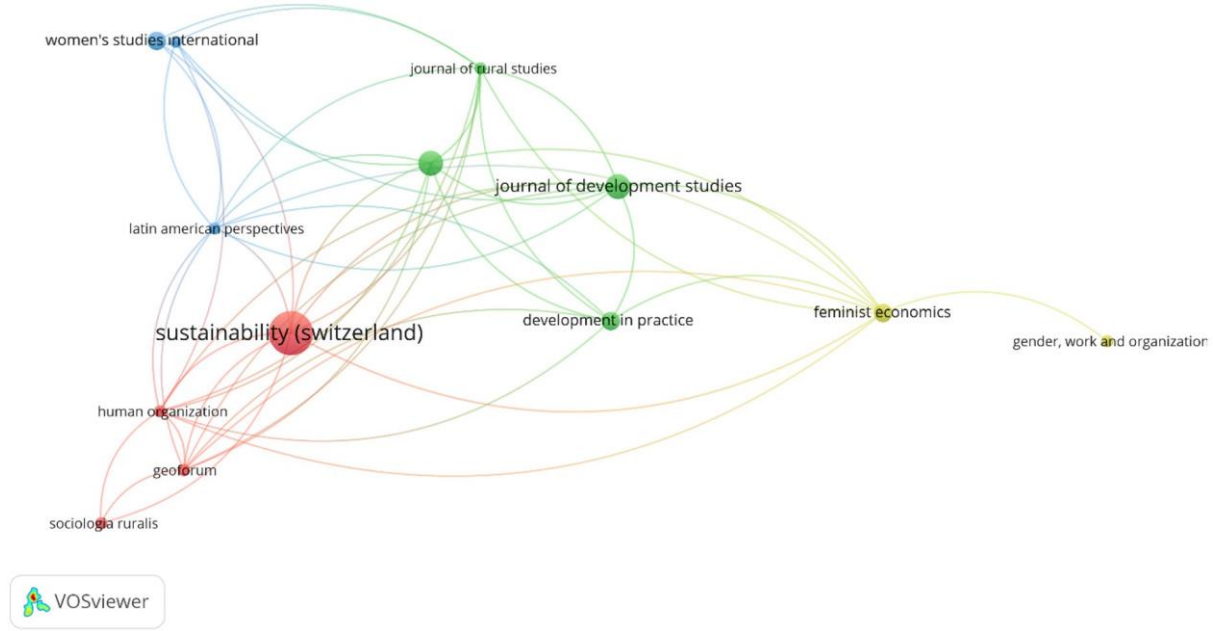
Kaynak	Makale sayısı	Atıf sayısı	Toplam bağlantı gücü
Journal of Development Studies	4	107	83
World Development	4	115	71
Journal of Rural Studies	2	40	61
Feminist Economics	3	73	51
Sustainability (Switzerland)	7	46	43
Human Organization	2	50	42
Latin American Perspectives	2	54	34
Geoforum	2	107	29
Development in Practice	3	16	26
Agroecology and Sustainable Food Systems	2	6	11

Kahve ve kadın konulu çalışmaların en fazla Sustainability (Switzerland) dergisinde yayımlandığı fakat en yüksek bağlantı gücüne sahip kaynağın Journal of Development Studies olduğu görülmektedir. Kaynak dergiler incelendiğinde söz konusu anahtar kelimelerin “kalkınma

(development)” alanına yoğunlaşan dergilerde yayımlandıklarını söylemek mümkündür. Birbiri ile ilişkilenerken küme oluşturan kaynakların bibliyometrik eşleşmesinin görsel ağ analizi Şekil 8’de görüldüğü gibidir.

Şekil 8

Bibliyometrik eşleşme kaynak analizi

Bibliyometrik eşleşmede kaynakların analizinin görsel ağ haritasına bakıldığında sürdürülebilirlik ve kırsal alanlar ile ilgili kaynakların birbirleri ile küme oluşturdukları; bu bağlantıya ek olarak kadın çalışmalarının ve kalkınma odaklı çalışmaların ayrı kümeler oluşturdukları görülmektedir. Görsel ağ haritasında dikkat çeken bir nokta “Women’s Studies International” dergisi ile “Feminist Economics” ve “Gender, Work and Organization” dergilerinin kadın ve cinsiyet konulu çalışmalar yayınlanan dergiler olmalarına rağmen ayrı kümelerde yer alıyor

olmalarıdır. Bu durumla birlikte dergilerde yer alan çalışmaların farklı bağlamlarda yoğunlaştıklarını ifade etmek mümkündür.

Bibliyometrik eşleşme yazar analizi
Bibliyometrik eşleşme analizinde yazarların bağlantılarına bakıldığında 545 yazardan en az iki çalışması olan ve en az iki atıf almış olma kriteri belirlenmiştir. Bu kriterleri sağlayan 10 yazar tespit edilmiş olmakla birlikte bağlantı gücü sıralamasını Çizelge 9’da görmek mümkündür.

Çizelge 9

Bibliyometrik eşleşme yazar analizi bağlantı gücü sıralaması

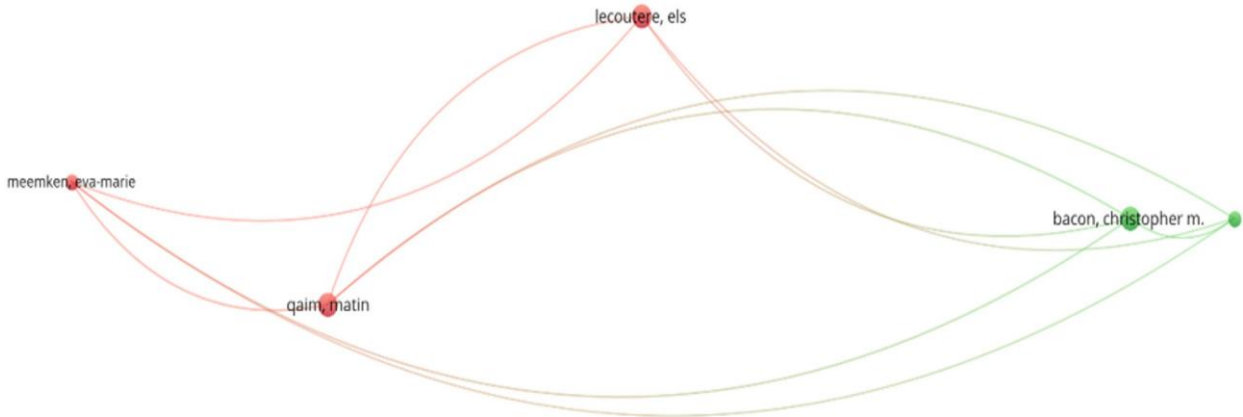
Yazar	Makale sayısı	Atıf sayısı	Toplam bağlantı gücü
Brustad, Magritt	2	51	324
Johansson, Ingegerd	2	51	324
Nilsson, Lena Maria	2	51	324
Van Guelpen, Bethany	2	51	324
Qaim, Matin	3	141	207
Meemken, Eva-Marie	2	69	198
Bacon, Christopher M.	3	62	38
Lecoutere, Els	3	16	37
Lyon, Sarah	2	131	16
Delle, James A.	2	4	0

Çizelge 9'a bakıldığında bağlantı gücü sıralamasında kahve üreticileri ile ilgili olan çalışmaların yazarlarının (Meemken vd., 2017; Meemken ve Qaim, 2018) ve beslenme konu-

lu çalışmanın yazarlarının (Nilsson vd., 2012) çalışmasının öne çıktığı görülmektedir. İlgili çalışmaların bağlantı güçleri ile oluşturdukları kümeleri Şekil 9'da görmek mümkündür.

Şekil 9

Bibliyometrik eşleşme yazar analizi

Ortak yazarlı çalışmaların yanı sıra Lecoutere ve Bacon'ın çalışmalarının görsel ağ haritasında öne çıktığı görülmektedir. Bu çalışmalar kadın güçlendirme (Lecoutere ve Wuyts, 2021) ve cinsiyete dayalı güçlendirme (Bacon, 2010) ile ilişkili olmalarından dolayı diğer çalışmalar ile bağ oluşturmuş ve öne çıkmışlardır.

Ortak atıf yazar analizi

Ortak atıf yazar analizi için tespit edilen 12.118 yazardan en az 20 kez atıf almış olma kriterine

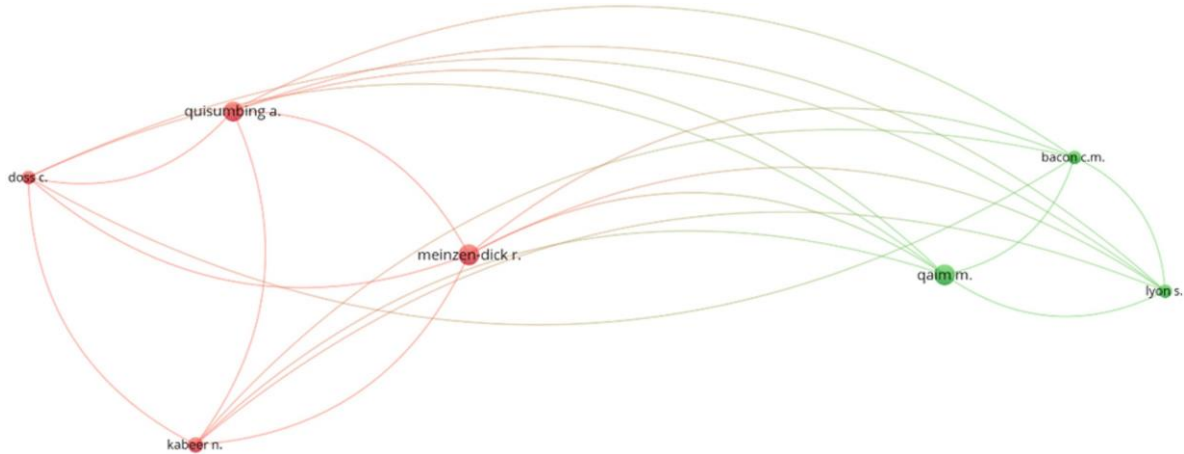
uyan yedi yazar belirlenmiştir. Bu yedi yazarın bağlantı gücüne göre sıralanmış hali Çizelge 9'da görülmektedir. En fazla bağlantı gücüne sahip olan Quisumbing (Quisumbing ve Mc Clafferty, 2006) yiyecek güvenliği ve cinsiyet çalışmaları ile ilgilidir. Ardından takip eden Meizen-Dick hem kendi alanı hem de Quisumbing ile yaptığı çalışmalarda küçük çiftlik alanlarında cinsiyet eşitliği ve sürdürülebilirlik çalışan bir yazar olarak bilinmektedir (Meizen-Dick vd., 2014; Meizen-Dick vd., 2019).

Çizelge 10*Ortak atıf yazar analizi bağlantı gücü sıralaması*

Yazar	Atıf sayısı	Toplam bağlantı gücü
Quisumbing A.	33	292
Meinzen-Dick R.	35	274
Doss C.	22	239
Qaim M.	34	186
Kabeer N.	25	145
Bacon C.M.	23	135
Lyon S.	23	107

Şekil 10'da görüldüğü üzere kümelenmelere bakıldığında ortak atıfların ortak yazarlı çalışmalarda yoğunlaştığı görülmektedir. Quisumbing, Meinzen-Dick ve Doss'un cinsiyet eşitliği ve sürdürülebilirlik alanında gerçekleştirdikleri

çalışmalarının atıfları bağlantılı kümeler oluşturmaktadır. Görsel ağ analizi haritasının diğer tarafında ise cinsiyete dayalı güçlendirme çalışmalarının yazarlarının kümeleri yer almaktadır.

Şekil 10*Ortak atıf yazar analizi*

VOSviewer aracılığıyla geliştirilen Şekil 10'daki görsel ağ analizi haritasından anlaşılacağı üzere ortak atıf ağ analizleri cinsiyet eşitliği ve cinsiyete dayalı güçlendirme çalışmaları odağında şekillenmektedir. Konuların kapsamı açısından bu iki olgunun bağlantı gücünün yüksek olması alandaki etkilerinin genişliğine işaret etmektedir.

Tartışma

Belirli alanlarda gerçekleştirilen çalışmaların bibliyometrik bilgilerinin analiz edilmesine da-

yalı olan bibliyometri çalışmaları, söz konusu alanda mevcut durumu analiz etmek ve araştırma boşluklarını tespit etmek amacıyla sıklıkla tercih edilen bir yaklaşıma dayanmaktadır. Kahve ve kadın olgularını bir arada işleyen çalışmaların derlenmesi, analiz edilmesi, alandaki mevcut durumun ve çalışma yoğunluklarının belirlenmesi adına bu çalışmada bibliyometrik analiz gerçekleştirilmiş ve görsel ağ haritaları oluşturulmuştur. Scopus veri tabanı üzerinden gerçekleştirilen taramalar sonucunda; 198 adet

sosyal bilimler alanında yayınlanan İngilizce makale tespit edilmiştir. Bu çalışmalar ortak yazarlık, ortak varlık, atıf, bibliyometrik eşleşme ve ortak atıf parametreleri kullanılarak analiz edilmiş ve bağlantı gücü sıralamasının akabinde görsel ağ haritaları yorumlanarak sunulmuştur.

Çalışma sonucuna göre, ortak yazarlık parametresine göre gerçekleştirilen yazar analizinde tespit edilen 547 yazar bulunmaktadır. Bu yazarlar bağlantı güçlerine göre sıralandıklarında Qaim ve Brustad öne çıkmakta; görsel ağ analizinde ise en yoğun kümeyi Nilsson vd. (2012) yer aldığı beslenme ve kahve ilişkisi üzerine ele aldıkları çalışma oluşturmaktadır. Diğer kümeler ise kahve kooperatifleri (Bacon, 2010), kahve tarlaları (Delle, 2002), küçük kahve çiftlikleri ve kahve çiftçileri (Chiputwa ve Qaim, 2016; Meemken vd., 2017; Meemken ve Qaim, 2018) konularına odaklanan çalışmalardan oluşmakta ve birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Ortak yazarlık parametresi üzerinden gerçekleştirilen ülke analizinde ise kahve ve kadın konulu çalışmaların yapıldığı 57 ülkeden en az beş makale yayınlanmış ve en az beş atıf almış olma kriterine uyan 14 ülke belirlenmiştir. Bağlantı güçlerine göre sıralandığında Almanya, Güney Afrika ve İspanya ilk üç sırada yer almaktadır. Görsel ağ haritasına bakıldığında ise çalışma ve atıf sayısı ile öne çıkan Amerika Birleşik Devletleri ile Birleşik Krallık yazarlarının küme bağlantılarında merkezi konumları dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra sıralamada yer alan Tanzanya ve Brezilya kahve üretiminde ve ticaretinde dikkat çeken bölgeler olmakla birlikte makale sayısı oranı bakımından düşük seyrettikleri görülmektedir.

Anahtar kelimelerin ortak varlık analizine bakıldığında ise cinsiyet, güçlendirme ve sigara içme anahtar kelimelerinin “kahve” ve “kadın” anahtar kelimelerine eşlik ettiği görülmektedir. Bu analizde dikkat çeken nokta ise normal şartlar altında VOSviewer çalışmalarında araştırılan kelimeler bağlantı gücü sıralamasında

ilk iki sırada olurken bu çalışma bağlamında kadın kelimesinin bağlantı gücü sıralamasında dördüncü sırada yer alması dikkat çekmektedir. Bu noktada; kahve ve kadın konulu araştırmaların bibliyometrik çalışmaları yapılırken dahil edilen “başlık-özet-anahtar kelimeler” parametreleri dikkate alındığında; kadınların katılımcı veya örneklem üyesi olarak özette bahsi geçmesinden kaynaklı olarak anahtar kelimelerde geride kaldığı ifade edilebilir. Ayrıca alandaki çalışmaların önemli bir kısmı kahve tarımı ve kahve çiftliklerinde cinsiyet eşitliği ve güçlendirme çalışmaları olmasına rağmen; kahve ile ilgili çalışmaların büyük bir çoğunluğunun sağlık ve beslenme alanında gerçekleştiğinin dikkate alınması gerekmektedir. Beşinci sırada yer alan sigara içme anahtar kelimesi de bu argümanı destekler niteliktedir. Görsel ağ haritasına bakıldığında da bu durum açıkça görülebilmektedir.

Atıf parametresine gelindiğinde ise kaynak analizinde bağlantı gücü bakımında öne çıkan ilk üç dergi Journal Of Development Studies, Geoforum ve World Development dergileri olmuştur. Genel açıdan bakıldığında “kalkınma” odaklı dergilerin kaynak analizinde öne çıktıklarını söylemek mümkündür. Kadın çalışmalarına yönelik kaynaklarınsa hem bağlantı gücü hem görsel ağ haritası hem de çalışma sayısı bakımından geride kalmasına rağmen, atıf sayısı açısından incelendiğinde yoğunluk ve etki alanlarının değiştiğini söylemek mümkündür. Bu durumu kadın çalışmalarının içerik olarak kapsamlı olmaları ve eşitlik ve güçlendirme çalışmalarının bu bağlamda öne çıkmış olması ile açıklamak mümkündür. Atıf parametresi üzerinden yazar dağılımları incelendiğindeyse Lyon, Qaim ve Meemken’in bağlantı gücü sıralamasında öne çıktıkları; görsel ağ haritasında ise küme bağlantılarına merkezi konumda oldukları dikkat çekmektedir. Bu yazarların çalışmalarını cinsiyet eşitliği ve güçlendirme alanında olduğunu bu noktada hatırlatmakta fayda vardır. Atıf parametresinde son olarak ülke ana-

lizi gerçekleştirilmiş, Amerika Birleşik Devletleri, Kenya ve Hollanda atıf analizi bağlantı gücü sıralamasında ilk üçte yer alan ülkeler olmuşlardır. Amerika Birleşik Devletleri alanda en fazla makale ve atıf sayısına sahip ülkedir. Kenya kahve üretim çiftliklerine ev sahipliği yapan en önemli bölgelerden biriyken Hollanda ise kahve ticareti bakımından öne çıkan ülkelerden biridir. Görsel ağ haritasına bakıldığında kahve üreten ülkeler ve kahve ticareti yapan ülkeler arasındaki bağlantı ve kümelenme şekilleri dikkat çekmektedir.

Bibliyometrik eşleşme parametresi üzerinden gerçekleştirilen doküman analizi sonucunda bağlantı gücü sıralamasında Meemken (2018), Chiputwa (2016) ve Bacon (2010) yazarları öne çıkmaktadır. Görsel ağ haritasında bu isimlere Lyon (2010) ve Meier zu Selhausen (2016) eşlik etmektedir. Bu çalışmaların genellikle cinsiyet eşitliği, sürdürülebilirlik ve güçlendirme alanlarına yoğunlaştıkları ve ilişkiselliğin bu kavramlar üzerinden kurulduğu görülmektedir. Bibliyometrik eşleşme parametresi üzerinden gerçekleştirilen kaynak analizinde ise en fazla atıf yapılan kaynaklar olan Journal of Development Studies ve World Development'ın bağlantı gücü sıralamasında önde olmasına rağmen, takip eden kaynak olan Geoforum'un bağlantı gücünün zayıflığı "kalkınma" odaklı çalışmaların alanda baskın olduğu bulgusunu destekler niteliktedir. Görsel ağ haritasına bakıldığında merkezi bir konuma sahip olan Sustainability (Switzerland) dergisinin yapısı, kümelerin dağılımı ve kadın çalışmalarının dış çeperlerde kalması da kalkınma odaklı çalışmaların alanda önemli bir yere sahip olduğunu ve kadın odaklı çalışmaları domine ettiğini göstermektedir. Bibliyometrik eşleşme parametresi ile yazar analizinde ise ortak yazarlı çalışmaların bağlantı gücü sıralamasında yer aldıkları görülmektedir. Görsel ağ analizi haritasına bakıldığında bu durum açıkça görülmekte ve ilişkili çalışmaların kümeleri dikkat çekmektedir. Öne çıkan çalışma içeriklerinin kahve üreticileri, kahve çift-

liklerinde güçlendirme ve beslenme ile ilişkili olduğu ve bu çalışmaların etki alanı yarattıklarını söylemek mümkündür. Son olarak Ortak atıf parametresinin yazar analizine bakıldığında ise Quisumbing ve arkadaşlarının beslenme konulu çalışmalarının etki alanı en büyük olan çalışma olduğu, görsel ağ haritasında ise cinsiyet eşitliği ve güçlendirme çalışmalarının kümeler oluşturduğu görülmektedir.

Sonuç

Tüm analizler sonucunda kahve ile ilgili çalışmaların kadınlar bağlamında değerlendirildiğinde beslenme, toplumsal cinsiyet eşitliği ve güçlendirme çalışmalarına yoğunlaştığı görülmektedir. Dolayısıyla kahve ve kadın konulu çalışmaların mevcut durumda kısıtlı bir çalışma alanına sahip olduğu, kahve tarihi, tüketim alışkanlıklarına yönelik niceliksel araştırmalar, kahve tarımı ve bu alandaki çalışmaların odaklarındaki dağılım görsel ağ haritalarındaki dağınık yoğunlaşmalardan anlaşılabilir. Sosyal bilimler alanında kahve ile ilgili olarak gerçekleştirilen çalışmaların kadınları bir veri toplama unsuru olarak görmek yerine kadını merkeze alan çalışmalara odaklanılması gerekliliği öne çıkmaktadır. Öyle ki kamusal alanın oluşumunda önemli bir yere sahip olan kahvehanelerin erkek egemen yapısı sebebi ile inşa edilen toplumsal dinamiklerde kadınların geriplanda kaldığı bilinmektedir. Günümüzde ise toplumsal cinsiyet eşitliği, kadının güçlenmesine yönelik çalışmalarının kahve çiftliklerine ve kırsal alanlara yoğunlaştığı görülmektedir. Kamusal alandaki bu yerleşik bilinç göz önüne alındığında kahve kültürü ve kahve tüketim mekanları özelinde kadınları odağına alan çalışmaların gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir. Kadınların kamusal alandaki deneyimlerini, kahve çiftlikleri ve kahve üretiminin gerçekleştirildiği kırsal alanlarda kadın yaşamındaki dinamiklerin araştırılması, tüketim sosyolojisi bağlamında kadınların alışkanlıklarının ve bu alışkanlıklara etki eden ekonomik ve sosyolojik faktörlerin belirlenmesi gelecek çalışmalar için

önerilen araştırma konuları arasındadır. Bunun yanı sıra Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 2030’da sekizinci sırada yer alan “insana yakışır iş ve ekonomik büyüme” hedefi de dikkate alınarak kadın kahve üretici ve toplayıcılarının çalışma ve yaşam koşulları bağlamında iyileştirici amaçlar güden çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Türkiye her ne kadar kahve üretimi için uygun koşullara sahip bir ülke olmasa da benzer bir pazara Karadeniz’deki çay tarlalarında rastlanmaktadır. Dolayısıyla önerilen toplum yanlısı çalışmalar bu bölgelerde de gerçekleştirilebilir. Ayrıca yine Türkiye özelinde bakıldığında kahve kavurucu şirket ve işletmelerin yeni bir trend olarak artmaya başladığı da bilinmektedir. Pazardaki hâkim konumu nedeniyle sayısız insana istihdam olanağı sağlayan bu ve benzeri şirketlerde de toplumsal cinsiyet eşitliği, adil ücret ve çalışma koşulları, “insana yakışır iş ve ekonomik büyüme” kriterlerinin mevcut durumunu ve iyileştirici-geliştirici önlemlerini tespit etmek üzere ampirik çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Özetlemek gerekirse; Türkiye özelinde kahve ve kadın konulu çalışmalar tüketici deneyiminin yanı sıra kahve tüketim mekanları ve kavurma atölyeleri özelinde:

- Ekonomik, sosyal ve çevresel deneyimlerinin izlenmesi
- Gelir adaleti bağlamında kahve sektöründe kadının yeri
- Kahve sektöründe istihdamda cinsiyet eşitliği
- Kahve alanının yanı sıra benzer çalışma ve yaşam koşulları inşa eden Karadeniz Bölgesi’nde gelişmiş olan çay tarlaları özelinde gelir adaleti, özlük hakları, istihdam ve çalışma koşulları gibi konularda çalışmalar yapılarak alan genişletilebilir.

Bu çalışma sonucunda kahve ve kadın konulu çalışmaların alanyazında yoğunlaştığı olgular sosyolojik bir bakış açısı ile incelenerek ortaya

koyulmuştur. Ardından ülkeler, yazarlar, akademik dergiler bağlamında etkileri ve etkileşimleri üzerinden ilgili alanın mevcut durumu bibliyometrik analiz ile ortaya koyulmuştur. Bu çalışmanın sınırlılıkları Scopus veri tabanı üzerinden tespit edilen sosyal bilimler alanında gerçekleştirilmiş çalışmaları inceliyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Kaynakça

Ağuş, A., Kocagöz, E., Aslan, M. (2021, 3-4 Temmuz). Tüketicilerin çay ve kahve tüketim alışkanlıkları üzerine bir değerlendirme. B. Darıcı, H. M. Ertuğrul, F. Ayhan (Ed.), *Online International Conference on Empirical Economics and Social Sciences (e-ICEESS’21) Full Paper Proceedings* içinde (s. 58-71). Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi.

Akarçay, E. (2014). Kâh kahvehane kâh café: Küreselleşen Eskişehir’de kahve tüketimi üzerine kuramsal bir giriş. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (2), 181–202.

Arslan, E. (2022). Sosyal bilim araştırmalarında VOSviewer ile bibliyometrik haritalama ve örnek bir uygulama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 33–56.

Aşık, N. A. (2017). Değişen kahve tüketim alışkanlıkları ve Türk kahvesi üzerine bir araştırma. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 5(4), 310–325.

Ayar, İ., Tarakcı, H. (2021). Kahve dükkanında Türk kahvesi: Tüketici tutumları üzerine bir araştırma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 1070–1087.

Bacon, C. M. (2010). A spot of coffee in crisis: Nicaraguan smallholder cooperatives, fair trade networks, and gendered empowerment. *Latin American Perspectives*, 37(2), 50–71.

Bayramoğlu, A., Ceceloğlu, D., Cirit, H. ve Abasız, N. (2018). Artvin Çoruh Üniversitesindeki kadın akademisyenlerin beslenme alışkanlıkları. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 41(3), 235–242.

- Burkut, E. B. (2023).** WoS ve Scopus veri tabanındaki Yavaş Şehirlerle (Cittaslow) ilgili yayınların VOSviewer programıyla analizi. *bāb Journal of FSMVU Faculty of Architecture and Design*, 4(1), 22–52.
- Büyükokutan, A. (2012).** Muğla'daki kahve falına bakma geleneği üzerine bir değerlendirme. *Folklor/Edebiyat*, 18(71), 97–112.
- Chiputwa, B., Qaim, M. (2016).** Sustainability standards, gender, and nutrition among smallholder farmers in Uganda. *The Journal of Development Studies*, 52(9), 1241–1257.
- Clery, E. J. (1991).** Women, publicity and the coffee-house myth. *Women: a cultural review*, 2(2), 168–177.
- Çetin, E. (2014).** Bir sosyal yardımlaşma pratiği olarak askıda kahve ve sadaka taşı. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (41).
- Delle, J. A. (2002).** Women's Lives and labour on Radnor, a Jamaican Coffee Plantation, 1822–1826. *Caribbean Quarterly*, 48(4), 27–40.
- Demir, E. (2012).** Kahve–Mistik bir lezzetin küresel bir tutkuya dönüşümünün kısa tarihçesi. E. Gürsoy Naskali (Ed.), *Türk kahvesi* içinde (s. 3–24). İstanbul Kitabevi.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., Lim, W. M. (2021).** How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285–296.
- Fendal, D. (2012).** Türkiye'deki kahve ve mutfağın kültürünün dönüşümü üzerinden küreselleşme sürecinde küresel ve yerel kültürün etkileşim ve eklemlenişi. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, Özel Sayı: 2, 147–180.
- Garriguet, D. (2008).** Beverage consumption of Canadian adults. *Health reports*, 19(4), 23–29.
- Harmankaya, H. (2015).** Osmanlı dönemi oryantalist resimlerde görülen kadın figürleri ve giyim özellikleri. *International Journal of Science Culture and Sport*, 3, 764–781.
- Illien, P. (2024).** Coffee and the agrarian questions in Laos and Rwanda: Taking a bottom-up perspective. *Journal of Rural Studies*, (106), 103201. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0743016724000056>
- Kaplan, M. (2011).** Bir fincan keyif: kahvenin öyküsü. *Yurt ve Dünya Dergisi*, 2(2), 11–20.
- Karaman, N., Kılıç, A., Avcıkurt, C. (2019).** Tüketicilerin kahve kafeleri ziyaret eğilimlerinin ve değişen kahve tüketim alışkanlıklarının belirlenmesi: Geleneksel Türk kahvesi üzerine bir araştırma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 612–632.
- Kartal, M., Bucak, F. K., Balcı, E. (2017).** Üniversite öğrencilerinin beslenme kültürleri. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 4(4), 332–338.
- Lecoutere, E., Chu, L. (2023).** Supporting women's empowerment by changing intra-household decision-making: A mixed-methods analysis of a field experiment in rural South West Tanzania. *Development Policy Review*, e12758. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/dpr.12758>
- Lyon, S., Bezaury, J. A., Mutersbaugh, T. (2010).** Gender equity in fairtrade–organic coffee producer organizations: Cases from Mesoamerica. *Geoforum*, 41(1), 93–103.
- Meemken, E. M., Qaim, M. (2018).** Can private food standards promote gender equality in the small farm sector? *Journal of Rural Studies*, 58, 39–51.
- Meemken, E. M., Veetil, P. C., Qaim, M. (2017).** Toward improving the design of sustainability standards—a gendered analysis of farmers' preferences. *World Development*, 99, 285–298.
- Meier zu Selhausen, F. (2016).** What determi-

nes women's participation in collective action? Evidence from a Western Ugandan coffee cooperative. *Feminist Economics*, 22(1), 130–157.

Meinzen-Dick, R., Kovarik, C., Quisumbing, A. R. (2014). Gender and sustainability. *Annual Review of Environment and Resources*, 39, 29–55.

Meinzen-Dick, R., Quisumbing, A., Doss, C., Theis, S. (2019). Women's land rights as a pathway to poverty reduction: Framework and review of available evidence. *Agricultural Systems*, 172, 72–82.

Morris, J. (2021). *Çekirdekten fincana: Kahve.* (A. Gökyolcu, Çev.) Mona Güncel.

Nilsson, L.M., Winkvist, A., Brustad, M., Jansson, J. H., Johansson, I., Lenner, P., Lindahl, B., Van Guelpen, B. (2012). A traditional Sami diet score as a determinant of mortality in a general northern Swedish population. *International Journal of Circumpolar Health*, 71(1), 18537. [https://doi.org/10.3402%-2Fijch.v71i0.18537](https://doi.org/10.3402%2Fijch.v71i0.18537)

Noh, Y., Kim, M. J., Kim, D. Y. (2024). The effect of brand lovemark on reusable cups in coffee shops: Machine use intention, willingness to pay a deposit, and green brand loyalty. *Sustainability*, 16(3), 1113. <https://doi.org/10.20944/preprints202401.0479.v1>

Oğuz, S., Erdoğan, Z. (2016). Kahve tüketiminin kalp sağlığı üzerine etkisi. *Journal of Cardiovascular Nursing*, 7(14), 136–139.

Özçakmak, D., Şengül, S. (2023). Kahve evlerinde kahve tüketiminin belirleyicileri: Adana örneği. A.Ç. Akın, A. Akın (Ed.), *Gastronomi Turizmi ve Sürdürülebilirlik* içinde (s. 29–40). İKSAD Publishing House.

Palacios, H. V., Sexsmith, K., Matheu, M., Gonzalez, A. R. (2023). Gendered adaptations to climate change in the Honduran coffee sector. *Women's Studies International Forum*, 98, 102720. <https://www.sciencedirect.com/scien->

[ce/article/pii/S027753952300047X](https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S027753952300047X)

Qi, H., Li, S. (2013). Dose–response meta-analysis on coffee, tea and caffeine consumption with risk of P arkinson's disease. *Geriatrics & gerontology international*, 14(2), 430–439.

Quisumbing, M. A. R., McClafferty, B. F. (2006). *Food security in Practice: Using gender research in development.* International Food Policy Research Institute.

Saltan, F. Z., Kaya, H. (2018). Kahve: Bir farmakognozok derleme. *FABAD Journal of Pharmaceutical Sciences*, 43(3), 279–289.

Sarı, Ü. (2013). Reklamlarda kadın objesinin kullanımı: Örnek olarak “Maccoffee Strong–Sert Kadın” reklamı. *Atatürk İletişim Dergisi*, (5), 85–104.

Singh, D. (1995). Female judgment of male attractiveness and desirability for relationships: role of waist-to-hip ratio and financial status. *Journal of personality and social psychology*, 69(6), 1089. <https://europepmc.org/article/med/8531056>

Şar, S. (2012). Kahvenin sağlık ve sosyal yaşantımızdaki yeri. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 2(2), 35–44.

Tan, A., Hocaoğlu, E. (2017). Türkiye'de hazır kahve satın alma ve tüketim alışkanlıkları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16(4), 950–962.

Taştan, Y. K. (2009). Sufi şarabından kapitalist metaya kahvenin öyküsü. *Gazi Akademik Bakış*, 2(4), 53–87.

Urponen, H., Vuori, I., Hasan, J., Partinen, M. (1988). Self-evaluations of factors promoting and disturbing sleep: An epidemiological survey in Finland. *Social Science & Medicine*, 26(4), 443–450.

Van Eck, N. J., Waltman, L. (2016). *VOSviewer manual. Manual for VOSviewer ver-*

sion 1.6.4. Univeristeit Leiden. https://www.vosviewer.com/documentation/Manual_VOS-viewer_1.6.4.pdf.

Yıldız, G., Alphan, E. (2019). Sınav stresi olan lise son sınıf öğrencilerinin kahve tüketimi ve beslenme durumunun değerlendirilmesi. *Sağlık ve Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 13–20.

Yüksel, F., Goral, M., Kement, Ü., Güner, Ç. (2022). Türkiye’de kahveye yüklenen anlam ve kahve tüketim alışkanlıkları. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 1967–1996.

Zan, B. U. (2019). Doğrudan atıf, ortak atıf ve bibliyografik eşleşme yaklaşımlarına dayalı olarak araştırma alanlarının değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 501–516.